

FİNANSMAN ARACI OLARAK SUKUK: TFRS-9 KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRME AÇISINDAN BİR İNCELEME

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 04.01.2024
Kabul Tarihi : 29.04.2024
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1414967

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KILINÇ*

Bibliyografik Bilgiler

Kılınç, Y. (2024). "Finansman Aracı Olarak Sukuk: TFRS-9 Kapsamında Muhasebeleştirme Açısından Bir İnceleme" *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2024, Sayı : 72, Sayfa : 197-216)
<https://doi.org/10.55322/mdbakis.1414967>

ÖZ

Sukuk varlığa dayalı olarak ihraç edilen ve çeşitli türleri olan, genellikle elinde bulundurduğu fonu yatırıma dönüştürmeyi isteyen fakat faizden kaçınmak isteyen yatırımcılar ve kuruluşlar tarafından tercih edilen bir İslami finans enstrümanıdır. Sukuk ihracında yatırımcı sadece nakit akışı değil aynı zamanda ihraç edilen varlık üzerinde mülkiyet hakkına sahip olur. Sukukun ihraççısı, ihraç yolu ile temin etmesi gereken fonu elde ederken, sukuk yatırımcısı ise sukuk varlığı üzerinden dönemsel getiriler ve vade sonunda varlığın satışından bir kazanç elde etmektedir. Küresel ölçekte 2001-2022 yılları arasında yaklaşık olarak 1.79 trilyon dolar düzeyinde sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir. Sukukun son zamanlarda oldukça rağbet gören bir finansman aracı olması, sukuk yatırım sertifikalarının nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada gerek Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde gerekse TMS/TFRS'lerde doğrudan hüküm bulunmayan sukuk yatırımlarının nasıl muhasebeleştirileceği sorusu TFRS 9- Finansal Araçlar standardı hükümleri bağlamında ele alınmıştır. Yapılan incelemede sukuk yatırım sertifikalarının, TFRS hükümlerine uygun finansal rapor hazırlamak durumunda olan işletmeler bağlamında bazı İslami ilkelere uygun hareket edilmesi koşulu ile TFRS-9'a göre muhasebeleştirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sukuk, İslami Muhasebe, TFRS-9 Finansal Araçlar

Jel Sınıflandırması: M41

* Kocaeli Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, yavuz.kilinc@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7545-8663

SUKUK AS A FINANCIAL INSTRUMENT: A REVIEW IN TERMS OF RECOGNITION WITHIN THE SCOPE OF TFRS-9**ABSTRACT**

Sukuk is an Islamic finance instrument that is issued based on assets and has various types, generally preferred by investors and organizations that want to convert the funds they hold into investment but want to avoid interest. In Sukuk issuance, the investor receives not only cash flow but also ownership rights over the asset issued. While the issuer of the sukuk obtains the funds it needs to provide through issuance, the sukuk investor receives periodic returns on the sukuk asset and a gain from the sale of the asset at maturity. On a global scale, approximately USD 1.79 trillion worth of sukuk was issued between 2001 and 2022. The fact that sukuk has recently become a highly popular financing instrument brings along the question of how sukuk investment certificates should be accounted for. In this study, the question of how to account for sukuk investments, for which there is no direct provision in both the General Communique on Accounting System Application and TAS/TFRSs, is addressed in the context of TFRS 9- Financial Instruments standard. It has been concluded that sukuk investment certificates can be recognized in accordance with TFRS-9, provided that some Islamic principles are followed in the context of enterprises that are required to prepare financial reports in accordance with TFRS.

Keywords: Sukuk, İslamic Accounting, TFRS-9 Financial Instruments

Jel Codes: M41

1. GİRİŞ

İslami bankacılık ve finans alanı, bilhassa sukuk ve menkul kıymetleştirmede son yıllarda ivme kazanmıştır. Dolar cinsinden ilk sukuk ihracı 2002 yılında Malezya'da gerçekleşmiş ve değeri 600 milyondur. Bu ihracı 2003 yılı Eylül ayında İslami Kalkınma Bankası tarafından 400 milyon dolarlık ihraç takip etmiştir. Bu tarihten sonra Bahreyn, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Almanya, Pakistan, Endonezya, Filipinler başta olmak üzere kırka yakın ülke tarafından sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir (Ayub, 2017:412-413).

Sukuk esasında yapı itibari ile konvansiyonel bankacılık uygulamalarından tahvilin yapısına benzemekle beraber bu finansman türünden farklı bir yapıya sahiptir. Esasında sukuk ve diğer İslami finansman ürünlerinin son zamanlarda yaygınlaşmasının en önemli sebepleri arasında dini hassasiyetleri yüksek olan kişilerin gereksinimleri karşımıza çıkmaktadır. Konvansiyonel bankacılık uygulamalarında var olan faizin İslam dininde yasak olması gerek borçlanma gerekse yatırım anlamında Müslümanların bu bankacılık uygulamalarından sakınmalarına neden olmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle son zamanlarda İslami ilkelere uygun bankacılık faaliyeti yürüten İslami bankaların (katılım bankaları) sayısında bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Kamu, özel sektör ve kamu-özel sektör iş birliği ile ihracı mümkün olan ve iç ve dış piyasada işlem görebilen sukuk sertifikaları, finansman çeşitlendirmesi anlamında önemli birer yatırım araçlarıdır (Çebi & Ünkeya, 2018:10-11). Kendi içerisinde çeşitlilik arz eden sukuk ile ilgili olarak bu çalışma öncelikli olarak sukuk kavramı ve sukuk türleri açıklanmaktadır. Çalışmanın devamında gerek Türkiye’de gerekse dünyadaki sukuk yatırımının gelişimi, sukuk raporları aracılığı ile incelenmiştir. Bir finansal yatırım aracı olan sukukun yatırımcısı, ihraç eden taraf ve finansmana ihtiyaç duyan işletme boyutları dikkate alınarak TFRS-9 Finansal Araçlar standardı kapsamında nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği ise çalışmanın son bölümünde ele alınmıştır.

2. SUKUK KAVRAMI VE TÜRLERİ

Sukuk, son zamanlarda önemi ve popüleritesi oldukça artan bir finansal araçtır. İslami finans kuruluşları (İFK) başta olmak üzere finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere ve ülke hazinelerine, finansal piyasalardan İslam hukukuyla (Şeriat) uyumlu kaynak sağlama imkânı tanıyan bir araçtır (Sümer & Onan, 2015: 303). Sukuk Arapçada Sakk kökünden türemiş olup sertifika veya vesika anlamlarına gelmektedir. Arapçada bono ve tahviller için Senet kelimesi kullanılırken İslami tahvil olan sakklar içinse sakk kelimesinin çoğulu olan sukuk kelimesi kullanılmaktadır (Yardımcıoğlu vd., 2014:158).

Sukuk, bir kuruluşun kendi mülkiyetinde olan veya kiralamak suretiyle devralacağı varlıkları, bir özel amaçlı şirket (special purpose vehicle-SPV) aracılığı ile devret-kirala-devral yöntemiyle fon toplama amacına yönelik kullandığı bir finansal araçtır (Yılmaz & Gökğöz, 2015:20). Daha basit bir anlatımla sukuk, bir varlığa sahip olmayı ve ondan faydalanma hakkını gösteren menkul kıymetlerdir (Söyler, 2016:19).

Sukuk; varlığa dayalı, İslam hukukuna uygun, pazarlanabilme ihtimali olan ve periyodik olarak geliren kıymetli bir evraktır (Orhan, 2018: 3). Sukuk kelimesine ilk olarak Hicri 1. yüzyılda İmam Malik tarafından yazılan “Muvatta” adlı eserde rastlanılmaktadır. Hicri 7. yüzyılda ise Emeviler tarafından gerek askeri işler gerekse devlet işlerinde ihtiyaç duyulan nakdin elde edilmesinde ihraç edildiği görülmektedir. Bu sukuk çeşidi Sukuk Al Badal olarak adlandırılmaktadır (Aker & Karavardar, 2018:52). Sukuk benzeri ilk İslami menkul kıymet 1983 yılında Malezya hükümeti tarafından ihraç edilmiştir. İslami bankaların varlık yönetimini kolaylaştırmak için ihraç edilen bu menkul kıymetler karz-ı hasen (faizsiz borç verme) usulüne göredir. Bu menkul kıymetlerin ikincil piyasada alınıp satılmasına olanak tanınmamıştır. Malezya hükümetinin bu girişiminin ardından ise Kuveyt Merkez Bankasının, mudaraba sukuk olarak adlandırabileceğimiz yapıda menkul kıymet ihraç ettiği görülmektedir. Gerçek anlamda sukuk uygulamaları ise yine Malezya hükümeti tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiş olup toplam değeri 500 milyon dolardır (Söyler, 2016:20).

Sukukların genelde üç temel kullanım alanının bulunduğu görülür. Bunlar; proje endeksli sukuklar, varlık endeksli sukuklar ve bilanço endeksli sukuklardır. Proje endeksli sukuklarda yapılması planlanan bir projenin finansmanını sağlamak amacıyla sukuk ihraç edilirken varlık endeksli sukuklarda işletmelerin sahip olduğu varlıklardan elde edecekleri kazanç hakkının tasarruf sahiplerine satılması ile fon toplanmaktadır. Bilanço endeksli sukuklarda ise birden fazla projeye fon temin etmek amacı ile sukuk ihraç edilmektedir (Aker & Karavardar, 2018:52). Kısacası sukuk ihracı, ihraç ile elde edilen fonlar sayesinde bir ticari faaliyetin finansmanının temin edilmesi, yeni bir projeye girişimin sağlanması veya devam

eden bir projenin daha da geliştirilmesini sağlamak gibi amaçlara hizmet etmektedir. Sukuk sertifikalarını satan alanlar ise söz konusu faaliyetlerden elde edilecek gelirlerden payları ölçüsünde gelir elde etmiş olacaktırlar (Yılmaz & Gököz, 2015:24).

Sukuk, bir varlık veya projeye sahiplik hakkı sağlaması ve belirli bir gelir garanti etmemesi yönüyle hisse senetlerine benzemektedir. Ancak hisse senetlerinde ortak hisseleri oranında şirkette ortaklık hakkı elde etmekte ve ortaklık için belirlenen bir süre söz konusu olmamaktadır. Ancak sukukta sahibine sadece sukuka konu olan varlık üzerinde hak sahipliği tanımakta ve anlaşmada önceden belirlenmiş olan tarihe kadar geçerlilik hakkı tanımaktadır. Sukuk sertifikası sahipleri ayrıca, şirket yönetimine katılma, oy kullanma, rüçhan hakkı gibi hisse senetleri sahiplerinin sahip olduğu haklara sahip değildir (Yılmaz, 2014:83).

Geleneksel bankacılıkta kullanılan tahviller borca dayalı bir enstrümanken, İslami tahvil olarak adlandırılabilen Sukuk ise varlığa dayalı finansman desteği sağlayan bir finansal araçtır. Sukuk ihracı varlığa dayalı menkul kıymet (VDMK) ihracına oldukça benzemektedir. Her iki finansal araçta da finansman ihtiyacı duyan bir kaynak kuruluş, ihraç sürecini yürüten özel amaçlı şirket (ÖAŞ) ve getiri elde etmek isteyen yatırımcı söz konusudur. VDMK ihracında kaynak kuruluş alacaklarını ÖAŞ'ye devretmekte, ÖAŞ ise alacaklar karşılığında menkul kıymet ihraç ederek yatırımcılardan fon sağlayarak elde ettiği bu fonları kaynak kuruluşa aktarmaktadır. Kaynak kuruluş bu finansman desteğine karşılık belirli vadelerde anapara ve faiz ödemeleri gerçekleştirmekte, ÖAŞ ise yatırımcılara bu geri ödemeleri yapmaktadır. Sukuk ihracının VDMK ihraç sürecinden farkı kaynak kuruluşun alacakları yerine maddi varlıklarını ÖAŞ'ye devretmesi ve faiz ödemeleri yerine dönemsel kira getirisi ödemesidir. VDMK ihracında kaynak kuruluşun elde ettiği paranın getirisi faiz olarak ödenirken, sukuk ihracında ise ihraca konu olan maddi varlığın getirisi kira adı altında yatırımcılarına ödenmektedir (İçellioglu, 2019:46).

Sukuklar finansman ve kullanıldığı yerler bakımından çeşitli şekillerde çıkarılabilmektedir. Sukuk çeşitleri olarak; Kar Paylaşımı (Mudârebe) Sukuk, Kar-Zarar Paylaşımı (Muşâreke) Sukuk, Finansal Kiralama (İcara) Sukuk, Maliyet artı Kârlı Satış (Murabaha) Sukuk, Ön Ödemeli Satış (Selem) Sukuk, Alış Emri (İstisna) Sukuk olmak üzere 6 çeşide ayrılabilir (Sevinç, 2013:79-81). Sukuka esas teşkil eden varlığın türüne göre ise "mal satımına dayalı sukuk", "menfaat satımına dayalı sukuk" ve "ortaklık esasına dayalı sukuk" olmak üzere üç kategoriye ayrılabilir. Mal satımına dayalı sukuklarda bir malın sukuk yatırımcılarına satılması ve yatırımcılarında bu malı ya kiraya vererek ya da başkasına satmak suretiyle gelir elde etmesi söz konusudur. Bu sukuk kategorisine murabaha, selem ve istisna sukukları dahil edilebilir. Menfaat satımına dayalı sukuk, ilk olarak uygulamaya giren sukuk türüdür. Bu sukuk esasında icare sukuku olarak bilinmektedir. Ortaklık esasına dayalı sukuk kategorisinin içerisinde de mudârebe sukuk ve müşâreke sukuku girmektedir (Durmuş, 2010:145-146). Yaygın olarak kullanılan bazı sukuk türleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Mudârebe Sukuk: Mudârebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın ise emeğini koyduğu bir kâr ortaklığı türüdür (FFMS 3, EK). Mudârebe sukuk, varlık üzerinde eşit değerdeki birimlerin sahipliğini temsil eden bir sukuk türüdür. Sukuk sahipleri rabbul mal olarak isimlendirilir. Bu sukukun amacı, geniş bir yatırımcı kitlesinin yatırım projelerinin bir parçası olmasını sağlamaktır (Lahsasna vd., 2018:68) Elde edilecek olan kârlar, önceden belirlenen oranlarda dağıtılırken, zarar oluşması durumunda zararın tama-

mı sermayeyi sağlayan yatırımcılar tarafından karşılanır (Baydoun vd., 2018:146). Mudârebe sukuku sahipleri, sukukları menkul kıymet borsalarında dilediği şekilde satarak mülkiyeti devretme hakkına sahiptir (Ayub, 2017:423).

Müşâreke Sukuk: Müşâreke, Arapça kökenli bir kelime olup paylaşmak, iştirak anlamlarına gelir. Müşâreke, bir işi birlikte yapmak ve sermayeye katılmaktır. Tarafların her birinin sermaye ve emeği beraber koyduğu, yapılan işin neticesinde elde edilen kârın ve zararın paylaşıldığı bir finansman şeklidir (Kısacık, 2021:57). Müşâreke sukuklar, ortaklık esasıyla kullanılmak üzere fonları hareketlendirmek için çıkarılan eşit değerde ihraç edilen menkul kıymetlerdir. Müşâreke yapısı mudârebeye çok benzemekle beraber hem kârın hem de zararın paylaşılması konusunda daha adil bir yöntemdir. Mudârebe de olduğu gibi bu sukuklar da ikincil piyasada işlem görebilmektedir (Ayub, 2017:424-425).

İcâre Sukuk: İcâre, uzun vadeli alt yapı projelerinde kullanılacak finansman ihtiyacını sağlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Ayub, 2017:425). İcâre sukuk, kiralanmış bir varlığın, mülkiyetini veya kullanım hakkını temsil eden sertifikalarla düzenlenerek menkul kıymetleştirilmesidir. Düzenlenen bu sertifikalar, ikincil piyasada da işlem görmektedir (Ulaş & Bayram, 2021:241).

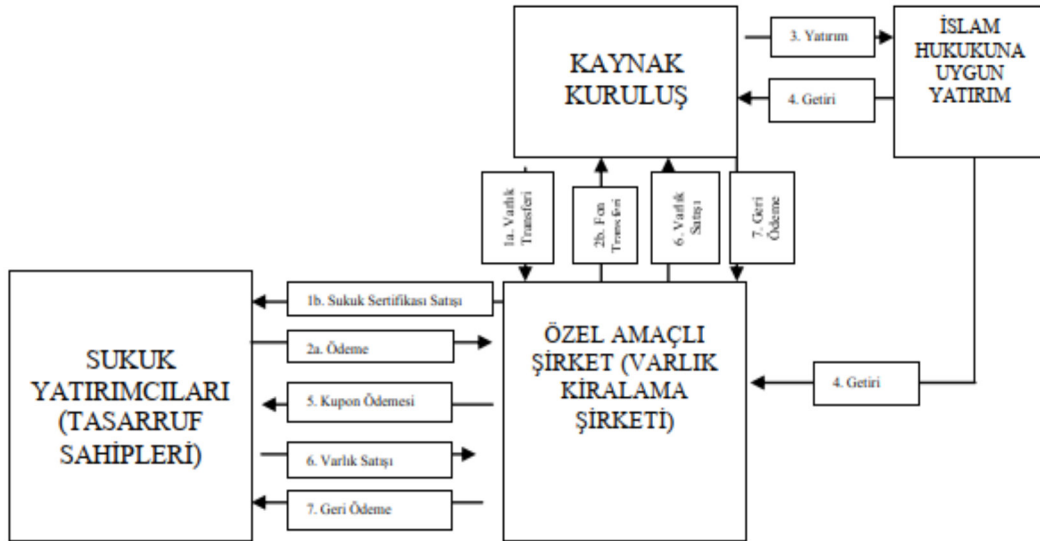
Murâbaha Sukuk: Murabaha sukuk, peşin alınan bir varlığın vadeli fiyattan satımını içeren bir sözleşme çerçevesinde ihraç edilen sukuk türüdür. Daha çok kısa ve orta vadeli finansman aracı olarak kullanılan bu sukuk türü ikincil piyasada işlem görmez. Çünkü sukuk sahipleri alacaklı konumunda olup İslam Fıkhiğine göre alacağın satışı faiz hükmünde kabul edilmektedir (Çebi & Ünkyaya, 2018:11-12).

Selem Sukuk: Selem, daha sonra teslim edilecek mallar için fiyatın peşin ödendiği bir sözleşmedir (Ayub, 2017: 428). Selem sukuk, teslimini ileri bir tarihte yapacağı varlıklar için fona ihtiyaç duyan kuruluşların fon sağlayabilmeleri için ihraç edilen sukuk türüdür (Güçlü, 2019:1110). Selem sukukun ikincil piyasada işlem görmesine izin verilmemektedir. Çünkü sukuklar selem borcunda bir payı temsil etmektedir (Ayub, 2017: 428).

İstisna Sukuk: İstisna, bir üretim anlaşmasıdır. Bu anlaşmada satıcı, anlaşılan fiyat ve süre içerisinde ürünün önceden belirlenen standartlara uygun olarak üretmekten sorumlu olan taraftır. Alıcı ise mutabık kalınan taksitlerle fiyatı ödeme veya tüm tutarı üretim dönemi sonunda ödeme esnekliğine sahip olan taraftır (Özeroğlu, 2014:760). İstisna sözleşmelerinde görüleceği üzere üretilen malların peşin ödenip ileri de teslimi veya paranın da ileride teslimi söz konusu olabilmektedir. Ödenecek vadeli fiyat, sukuk şeklinde belge haline getirilebilir. Bu belgeler istisna sukuk olarak bilinir. Köprü, otoyol, konut, tesis gibi büyük finansman ihtiyacı gerektiren durumlarda kullanılabilir (Ayub, 2017: 429).

Şekil 1, sukukun genel işleyiş sürecini temsil etmektedir. Şekil dikkate alındığında öncelikle kaynak kuruluşun bir ÖAŞ'ye sukuka konu olan varlığın devrinin sözkonusu olduğu gözükmektedir. Bu varlık devri önceden anlaşılmış olan fiyat üzerinden ve belirli bir vade sonunda geri satın almak üzere gerçekleştirilir. Daha sonra ÖAŞ, devralmış olduğu varlığın bedeline karşılık tasarruf sahiplerine sukuk ihracını gerçekleştirerek fon sağlar ve bu fonu kaynak kuruluşu aktarır. Kaynak kuruluş elde etmiş olduğu bu fonları İslam hukukuna uygun yatırım alanlarında değerlendirerek getiri elde etmeye çalışır. Burada kâr da söz konusu olabilir zarar da gerçekleşebilir. ÖAŞ, kaynak kuruluşun kâr/zararını dikkate alarak sukuk sahiplerine kupon ödemeleri gerçekleştirir. Sukuk sertifikalarındaki vade dolduğunda sukuk sahipleri

ellerinde bulundurdukları sukukları ÖAŞ' ye, ÖAŞ ise kaynak kuruluşu geri satar. Sukuk sahiplerinin anaparaları ÖAŞ aracılığı ile kaynak kuruluş tarafından geri ödenir (Schoon, 2016:65; Söyler, 2016:22). Yatırımcılar dilemeleri durumunda ellerinde bulundurdukları sukuklarını ikincil piyasada satabilirler. Çünkü sukuk, ikincil piyasası olan likit bir menkul kıymet aracıdır (Söyler, 2016:22). Fakat ikincil piyasada satış işlemi tüm sukuk türleri için geçerli değildir. Sözgelimi borca dayalı murabaha sukuk İslam hukuku açısından uygun görülmediği için ikincil piyasada işlem görmez (Çebi & Ünkeya, 2018:12).

Şekil 1: Temel Sukuk İşleyiş Süreci

Kaynak: Schoon, 2016:65

Yine şekil 1’de de görüleceği üzere sukuk ihraç sürecinde üç taraf söz konusudur. Bu taraflar finansman ihtiyacı duyan kaynak kuruluş, tasarruflarını yatırıma dönüştürmek ve getiri elde etmek isteyen tasarruf sahipleri ile genellikle kaynak kuruluş tarafından kurulan özel amaçlı şirket yani varlık kiralama şirkettir. Sukuk ihracında yatırımcı sadece nakit akış hakkı değil aynı zamanda ihraç edilen varlık üzerinde mülkiyet hakkına da sahip olur. Bu özellik sukuku diğer geleneksel bonolardan farklılaştırmaktadır. Geleneksel bonolar faiz taşıyan menkul kıymetlerden oluşurken, sukuklar temel olarak varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan yatırım sertifikalarıdır.

3. SUKUKUN DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ İHRAÇ DÜZEYİ

İlk kez ihracı Malezya’da gerçekleştirilen sukukun zamanla birçok İslam ülkesi başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri’nde bir finansman aracı olarak sıklıkla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Kamu ve özel kesimlerce piyasaya sürülebilen sukuk Türkiye’de ilk olarak 2010 yılında “Kira Sertifikası” adıyla ihraç edilmiştir (Arzova & Şahin, 2019:2). Türkiye’de Kuveyt

Türk Katılım Bankası tarafından gerçekleştirilen bu ilk ihraç 100 milyon dolar değerinde olup % 5,25 sabit getiri oranlı olarak 2013 yılının Ağustos ayına kadar vadeli olacak şekilde işlem görmüştür (Büyükkakin & Önyılmaz, 2012:11).

Sukukun kullanımı dünyada gittikçe yaygınlaşmaktadır. Küresel ölçekte gerek kısa vadeli gerekse uzun vadeli sukuk ihracı 2022 yılında yaklaşık olarak 182.715 milyon dolar seviyesinde gerçekleşirken bu rakam 2021 yılında 188.121 milyon dolar seviyesindedir. Bakıldığı zaman 2022 yılında bir önceki yıla göre %2,96 düzeyinde küçük bir azalma gerçekleşmiştir. 2022 yılında toplamda ihraç edilen 182.715 milyon dolarlık sukukun 35.725 milyon dolarlık kısmı uluslararası piyasada ihracı gerçekleşirken 146.990 milyon dolarlık kısmı ise yerel pazarda ihraç edilmiştir. 2022 yılında gerçekleşen bu küresel sukuk ihracınının 62.695 milyon dolarlık kısmı kısa vadeliyken kalan 120.020 milyon dolarlık kısım ise uzun vadeli sukuk olarak ihraç edilmiştir (IIFM Sukuk Report 2023).

Küresel kısa vadeli sukuk ihracında pazar payının en büyük kısmını Malezya oluşturmaktadır. 2001'den 2022 yılına kadar toplam değeri 395.919 milyon dolar olan 4.360 adet kısa vadeli sukuk ihracı gerçekleştiren Malezya'nın Pazar içerisindeki payı %63,97'dir. Malezya dışında düzenli olarak kısa vadeli sukuk ihraç eden ülkeler Bahreyn, Brunei, Endonezya, Türkiye, Bangladeş gibi ülkeler olmuştur (IIFM Sukuk Report 2023).

2022 yılında gerçekleşen toplam 62.695 milyon dolarlık sukuk ihracınının 35.896 milyon dolarlık kısmını tek başına Malezya üstlenmiştir. 2021 yılında Türkiye 8.079 milyon dolarlık sukuk ihraç ederek Pazar payını %14,91 olarak gerçekleştirmişken bu rakam 2022 yılında 388 milyon dolar seviyesinde olmuştur (IIFM Sukuk Report 2023).

2022 yılında gerçekleşen toplam sukuk ihraçlarınının %34,80'lik kısmını murabaha sukuk oluştururken bu sukuk türünü %31,70 ile wakala sukuk takip etmektedir. Ocak 2001-Aralık 2022 dönemleri arasında ihraç edilen kısa vadeli sukuk ihracında da yine 324.787 milyon dolarlık toplam değeri ile murabaha sukuk %52,48'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır (IIFM Sukuk Report 2023).

Küresel sukuk ihraçlarını Türkiye açısından değerlendirecek olursak, Ocak 2001-Aralık 2022 döneminde Türkiye'de toplamda 94.703 milyon dolarlık ihraç gerçekleşmiştir. Bu da Pazar payının yaklaşık %5,28'ine denk düşmektedir. Çünkü bu dönem içerisinde dünyadaki toplam sukuk ihracı yaklaşık olarak 1.793.747 milyon dolardır. Bu değer 417,48 milyar doları uluslararası sukuk ve 1.376,27 milyar doları ise yerel sukuk ihracıdır. 2022 yılı için değerlendirdiğimizde daha önce de belirtildiği üzere 2022 yılında toplamda 182.715 milyon dolarlık bir ihraç gerçekleştirilmiş olup bu ihracın %5,48'lik kısmı yani yaklaşık olarak 10.011 milyon doları Türkiye tarafından ihraç edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bu değer 388 milyon dolarlık kısmı kısa vadeliyken, Türkiye'nin Ocak 2001-Aralık 2022 döneminde ihraç ettiği toplam sukuk tutarının 44.384 milyon doları kısa vadeliyken, Burada Türkiye'nin sukuk ihraç payının giderek arttığı görülmektedir (IIFM Sukuk Report 2023).

4. SUKUKUN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Başta sukuk olmak üzere İslami finansdaki büyüme nedeniyle, ihraç işlemlerini ve İslami sözleşmeleri hesaba katan spesifik muhasebe standartlarına duyulan ihtiyaç önemli bir konudur (Biancone & Shakhatreh, 2016: 96).

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere sukuk ihraç sürecinde genellikle üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; kaynak kuruluş, özel amaçlı şirket ve sukuk yatırımcılarıdır. Sukukun muhasebeleştirilmesi sürecinde bu üç tarafında dikkate alınması gerekir. Türkiye’de bankalar dışındaki işletmeler muhasebe kayıtlarını Tek Düzen Hesap Planı ve Hesap Çerçevesine (TDHP) ve 2012 yılında yayımlanan 6102 Türk Ticaret Kanunu’nda (TTK) kabul edilen Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının (UMS/UFRS) çevirisi niteliğinde olan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına (TMS/TFRS) uygun olarak yapmaktadırlar. Ayrıca yine bağımsız denetime tabi olmalarına karşılık tam set TMS/TFRS’leri uygulamayacak olan işletmeler muhasebe ve raporlama sürecini Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartlarına (BOBİ FRS) göre gerçekleştirmektedirler. Fakat ne TDHP’de ne TMS/TFRS’lerde ne de temelini TMS/TFRS’lerin oluşturduğu BOBİ FRS’lerde sukukların muhasebeleştirilmesine yönelik herhangi bir düzenleme mevcut değildir (Akpınar & Çetintaş, 2021:83). Daha da önemlisi bir İslami finansman modeli olan sukukla beraber herhangi bir İslami finansman modeline yönelik TMS/TFRS’lerde bilgi mevcut değildir. Çünkü bu standartlar herhangi bir dine ya da dinin emir ve yasaklarını ön plana alarak hazırlanmış değildir (Kılınç, 2020:1228). Burada bankalar dışındaki işletmelerin kaynak kuruluş olması durumunda muhasebe işlemleri gerek TDHP’den gerekse TMS/TFRS’lerden hareketle yapılabilir. Ancak kaynak kuruluşun bir banka özellikle de İslami banka yani Türkiye’de kullanılan adıyla katılım bankası olması durumunda muhasebeleştirme süreci değişecektir. Türkiye’de bankalar muhasebeleştirme sürecinde kendilerine ait hesap planlarıyla ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun (BDDK) gerekli düzenlemelerine de ayrıca uymaları gerekir.

Kaynak kuruluşun katılım bankası olması durumunda Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) uygulanabilmektedir. Standartların İslami finans kuruluşları tarafından uygulanması zorunlu değildir. FFMS’ler İslami finans kuruluşları için İslam değerlerine (İslam hukuku) uygun finansal raporlama yapmaya elverişli raporlama setidir. Bu raporlama seti 1991 yılında Bahreyn’de faaliyetlerine başlayan AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) tarafından yayımlanan setin tercümesi şeklindedir.

AAOIFI, İslami finans kuruluşları için muhasebe standartları yayımlayan bir kurumdur. Böyle bir kurumun ortaya çıkmasında, İslami Finansal Kuruluşlar için muhasebe, finansal raporlama ve denetime duyulan ihtiyaç önemli bir etken olmuştur. Ayrıca UFRS’leri yayımlayan bir kuruluş olan IASB’nin İslami finans kuruluşlarının satış ya da ortaklığa dayalı olarak yürüttüğü fon kullandırma işlemlerini kredili işlem olarak kabul etmesi bu standartların önemini ortaya koymaktadır. Çünkü bu işlem ve benzeri işlemler İslami finansman özelinde bir kredi verme işlemi değildir. Sözgelimi bir murabaha sözleşmesine dayalı olarak gerçekleşen bir faaliyet UFRS’ler bağlamında bir kredi verme ve bunun neticesinde faiz geliri elde etme işlemiyken, FFMS’ler açısından ise bir satış işlemidir ve neticesinde kâr elde edilir. Bu ve benzeri farklılıkların giderilmesi bağlamında ortaya çıkan FFMS’ler, UFRS’lerde bulunan eksiklikleri İslami finans kuruluşları için tamamlayıcı bir muhasebe seti görünümündedirler (Yatbaz, 2020).

Bu bağlamda AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları ve UFRS’lerin sukuk ihracına muhasebeleştirme noktasından bakış açılarını kaynak kuruluş açısından kıyaslayabiliriz. Bu bizim her iki muhasebe standardının da farklılığını ortaya koymamıza olanak sağlar.

UFRS'ler bağlamında kaynak kuruluş fon talebinde bulunan taraftır. Eğer bir kaynak kuruluş UFRS'ler bağlamında muhasebeleştirme yapacaksa, sukuk işlemini tamamen bir finansman işlemi olarak kabul etmesi gerekir. Yani işletme açısından bu durum bir borçlanmadır. Kaynak kuruluşun özel amaçlı şirkete bir varlığı devretmesi yoluyla sukuk ihracında da geçerli olmak üzere, devredilen varlık kaynak kuruluşun finansal durum tablosunda izlenmeye devam edilir. Yani finansal tablo dışı bırakılamaz. Ancak duruma AAOIFI standartları açısından baktığımızda kaynak kuruluşun satışını özel amaçlı şirkete yaptığı varlığın ve de bu varlığa ilişkin kira ödemelerinin muhasebeleştirmesini yapması gerekecektir. Dolayısıyla kaynak kuruluş, özel amaçlı şirket tarafından ihraç edilen sukuka ilişkin herhangi bir mali yükümlülük kaydetmemektedir. Vade bitiminde varlığın tekrar kaynak kuruluşu satımında ise şirkete yeni edinilen bir varlık alımı gibi muhasebeleştirilir (Baydoun vd., 2018:148-150).

4.1. TFRS-9 Kapsamında Sukukun Muhasebeleştirilmesi

Sukukun TFRS'ler kapsamında muhasebeleştirilmesine geçmeden önce sukukun bir finansal araç olup olmadığı değerlendirilmelidir. 2016 yılında IASB çalışanları tarafından "Issues in the application of IFRS 9 to Islamic Finance: A paper prepared by the IASB Staff" başlıklı bir rapor sunulmuştur. Bu rapor IASB çalışanları tarafından UFRS'lerin İslami Finansal Kuruluşlar için muhasebe işlemlerine yönelik tartışmalara ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu rapora göre ilgili dönemde incelenen İslami bankalardan bazılarının UFRS-9'un sınıflandırma ve ölçüm hükümlerinin benimsendiğini ve genellikle birçok İslami sözleşmenin itfa edilmiş maliyet ile ölçümünün uygun olduğu sonucuna varılmıştır (IASB Report, 2016). İslami bankaların finans enstrümanlarına yönelik bu tutumunun, İslami bankalar tarafından sukuk sertifikalarının bir finansal araç olarak değerlendirildiği bilgisini bize sunmaktadır (Alamad, 2019:234). Sözgelimi, amacı İslam Hukukun'a uygun (faize dayalı olmayan) bankacılık hizmetlerinin tamamını sunmak olan Bank Aljazira'nın UFRS ile uyumlu 31.12.2022 tarihli konsolide finansal tablo dipnotları incelendiğinde sukuk yatırımlarının itfa edilmiş maliyet ve gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak sınıflandırıldığı ve ölçüldüğü görülmektedir. (Bank Aljazira, Financial Report, 2022) Ayrıca yine Dubai İslam Bankasının 31.12.2022 tarihli konsolide finansal tablo dipnotları incelendiğinde sukuk ihraçlarının yükümlülükler altında "Sukuk İhraçları" hesap grubunda ele aldığı görülmektedir. Sukukun yükümlülük olarak sınıflandırılması, ihracının gerek banka gerekse bağlı ortaklıklar tarafından gerçekleştirilme durumuna göre farklılaşmamaktadır. Ancak sukuk sahipleri tarafından paraya çevrilemeyen ve yönetim kurulunun takdirine bağlı olarak kâr dağıtım hakkı taşıyan daimi sukuk yapısında olan Tier 1 sukuklar (Mudaraba Sukuk), Grup tarafından ihraç edilen özkaynak araçlarının bir bileşeni olarak özkaynaklarda gösterilmiştir. (DIB, Financial Report, 2022) Bu da sukuk sertifikalarının UFRS'ler bağlamında ele alınabileceğini bize göstermektedir. Ancak UFRS-9 Finansal Araçlar standardının sukuk işlemlerine uygulanabilmesi için öncelikle İslami finansal kuruluşlar ve bu kuruluşların finansal raporlama gereklilikleri ile ilgili olarak daha ileri bir analiz gerekir. UFRS-9, İFK'lar tarafından kendi operasyonel modelleri ve gereksinimleri için uygun değerlendirme ve uyarlama yapılmaksızın geleneksel hali ile uygulanmamalıdır. Çünkü sukuk, geleneksel tahvillerden farklı bir finansal araçtır. Bu nedenle herhangi bir UFRS-9 analizi sukukun doğasını, yapısını ve işleyişini dikkate alınmalıdır (Alamad, 2019:233). Çünkü UFRS'ler faiz oranına dayalı piyasa değerini gerektirmektedir. Faiz oranının kullanılması İslam da yasak olduğundan bu durum İslami Finans Kuruluşları için UFRS'lerin kullanımına engel teşkil etmektedir. (Siswanto, 2018:434) Bu nedenle İslami kuralların ihlal edilmesi önlemek için faiz oranından başka faktörlerin dikkate alınması gerekir (Morshed, 2020:327).

Sukuk yatırım sertifikalarının UFRS ile uyumlu finansal rapor sunmak durumunda olan kuruluşlarda uygulanmasına yönelik bir çalışma yapan Morshed (2020), çalışmasında borsada işlem gören firmaların finans yöneticileri ve bağımsız denetçileri ile yapmış olduğu anketlerden ve İslami muhasebe ve UFRS uzmanları ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden UFRS'ye göre raporlama yapmak durumunda olan firmaların bazı İslami kuralları dikkate alarak Sukuk için UFRS 9'u uygulayabilecekleri sonucuna varmıştır. Yine Biancone ve Shakhatreh (2016) çalışmalarında örneklemini muhasebecilerin ve akademisyenlerin oluşturduğu çalışmalarında sukuk ihracının UFRS'ler kapsamında ele alınıp alınamayacağı konusunda ankete katılanların % 68'inin cevabı olumlu yönde olmuş yani ihraç işlemlerinin UFRS'lere göre ele alınabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Bu noktadan hareketle sukuk yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde bazı İslami kaideler dikkate alınmak suretiyle UFRS-9'un uygulanabileceği sonucu açıkça görülmektedir.

UFRS-9'un çevirisi niteliğinde olan TFRS 9'un amacı, finansal tablo kullanıcılarına işletmenin gelecekteki nakit akışlarının tutarını, zamanlamasını ve belirsizliğini değerlendirmeleri için ihtiyaca uygun ve faydalı bilgiyi sunacak şekilde finansal varlıklara ve finansal yükümlülüklerle ilişkin finansal raporlama ilkelerini belirlemektir. (TFRS 9, Md. 1.1.) TFRS 9'a göre finansal varlıklar, varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri dikkate alınarak bilanço tarihinde itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak veya gerçeğe uygun değer değişimi kâr/zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılır. (TFRS 9 Md. 4.1.1) İşletme ticari alacaklar dışındaki bir finansal varlığı veya yükümlülüğü ilk defa finansal tablolara alırken gerçeğe uygun değerinden ölçer. Gerçeğe uygun değer değişimi K/Z'da muhasebeleştirilen olarak sınıflananlar hariç olmak üzere finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk ölçümünde, bu varlık ve yükümlülüklerle doğrudan ilgili işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değere ilave edilir veya düşülür. (TFRS 9 Md. 5.1.1) İlk defa finansal tablolara alındıktan sonra aşağıdakiler dışında kalan tüm finansal yükümlülükler itfa edilmiş maliyetinden ölçülür. (TFRS 9 Md. 4.2.1)

- a. Gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılan finansal yükümlülükler. Bu yükümlülükler, türev ürünler de dahil olmak üzere sonraki muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerinden ölçülür.
- b. Finansal varlığın devredilmesi işleminin finansal tablo dışı bırakma şartlarını taşımaması veya devam eden ilişki yaklaşımının uygulanması durumunda ortaya çıkan finansal yükümlülükler. Bu finansal yükümlülüklerin ölçümünde elde edilen bedel dikkate alınır.
- c. Finansal teminat sözleşmeleri.
- d. Piyasa faiz oranının altında bir faiz oranından kredi sağlanmasına yönelik taahhütler.
- e. TFRS 3'ün uygulandığı bir işletme birleşmesinde edinen işletme tarafından finansal tablolara alınan şarta bağlı bedel.

Standart metni incelendiğinde finansal varlıkların itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak sınıflandırma ve ölçülmesine yönelik bir şart söz konusu değil ise bu varlıkların gerçeğe uygun değerinden sınıflandırılması ve ölçülmesi ve gerçeğe uygun değer değişikliklerin kâr/zarar da muhasebeleştirilmesi esasına dayanmaktadır.

Genel olarak finansal varlıklar, yukarıda belirtilen şartlara uygun olarak itfa edilmiş maliyet ile ölçülmediği sürece gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmelidir. Finansal araçların değerinin belirlenmesi, varlığın niteliğine bağlıdır (Shafii & Abdul Rahman, 2016:203).

TFRS 9’da finansal yükümlülükler sadece iki kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan ve itfa edilmiş maliyet ile ölçülen finansal yükümlülüklerdir. Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal yükümlülüklerin iki alt kategorisi bulunmaktadır. Bunlar; alım-satım amaçlı elde tutulan finansal yükümlülükler ve başlangıçta gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan finansal yükümlülüklerdir (Ramirez, 2015:16).

4.1.1. Kaynak Kuruluş Açısından Sukukun Muhasebeleştirilmesi

Kaynak kuruluş, finansmana ihtiyaç duyan taraftır. Kaynak kuruluş tarafından ihtiyaç duyulan finansman, sukuk türüne bağlı olarak ya şirketin bizzat kendisi tarafından ya da çoğunlukla kaynak kuruluşun kendisinin kurmuş olduğu ÖAŞ tarafından sukukların ihracı neticesinde yatırımcılardan sağlanır. Kaynak kuruluş, ÖAŞ aracılığı ile sukuk ihracında, sukuka dayanak varlıkları ÖAŞ’ye devreder. ÖAŞ bu varlıklara bağlı olarak sukuk ihracını gerçekleştirir ve yatırımcılardan gerekli fonları toplamış olur. Sukuk türüne bağlı olarak, yatırımcılar bu sayede sukukların belirli dönemlerdeki getirisinden ve vade sonunda varlıkların satışından kazanç elde etmektedir.

UFRS’ler açısından bir varlığın ÖAŞ’ye devri, ilgili varlığın finansal tablo dışı bırakılmasını gerektirecek yapıda değildir. Yani UFRS’ler varlığın ÖAŞ’ye satışını kabul etmezler. Bu sebeple sukuk yolu ile finansman sağlamada ÖAŞ’ye varlığın devri söz konusu olsa da bu varlık şirketin finansal tablolarında gösterilmeye devam etmesi gerekir. (Siswantoro, 2018:437; Baydoun ve diğ., 2018:148). Ancak ÖAŞ’ler kaynak kuruluşun bir parçasıdır ve bu nedenle konsolide edilmesi gerekir (Siswantoro, 2018:437). Kısacası, kaynak kuruluş UFRS’lere uygun finansal raporlama yaparken sukuk ihraç işlemini bir finansal yükümlülük olarak kabul etmesi gerekir. UFRS’lerin vurgusu işlemlerin ekonomik özüdür ve bu nedenle ÖAŞ’ye varlığın devredilmesi durumunda ilgili varlığın finansal tablo dışı bırakılması söz konusu değildir. (Baydoun vd., 2018:148)

Örnek¹: KLNC işletmesi 10.000.000 TL finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bu finansman ihtiyacını karşılamak üzere ABC özel amaçlı şirketin kuruluşunu gerçekleştirerek değeri 10.000.000 TL olan bir gayrimenkulünü 01.01.2024 tarihinde özel amaçlı şirkete devretmiştir. Özel amaçlı şirket (Varlık Kiralama Şirketi-VKŞ) 01.01.2024 tarihinde gayrimenkule dayalı olarak sukuk ihracını her bir sukukun nominal değeri 1.000 TL olacak şekilde gerçekleştirmiştir. Sukukun vadesi 5 yıldır ve vade sonunda KLNC işletmesi ilgili varlığı 15.000.000 TL üzerinden geri almayı taahhüt etmiştir. Özel amaçlı şirket, ilgili gayrimenkülü yıllık 100.000 TL üzerinden KLNC işletmesine kiraya vermiştir. Kira bedeli ödemeleri yılsonunda yapılacaktır.²

1 Örnek uygulama Baydoun vd., (2018) yararlanılarak hazırlanmıştır.

2 Yıllık Basit Faiz Oranı % 1’dir. Fakat muhasebe standartları açısından faiz gelirinin veya giderinin etkin faiz oranı dikkate alınarak hesaplanması gerekir. Örneğimizde etkin faiz oranı % 9,2989’dur. Bu değer excelden aiçverimoranı formülü yardımı ile otomatik olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1: İtfa Edilmiş Maliyet Değeri (İEMD) Hesaplaması

	Anapara	Kâr	Nakit Akışları	İEMD
31.12.2024	10.000.000	929.890,96	100.000	10.829.890,96
31.12.2025	10.829.890,96	1.007.061,77	100.000	11.736.952,73
31.12.2026	11.736.952,73	1.091.408,62	100.000	12.728.361,36
31.12.2027	12.728.361,36	1.183.598,82	100.000	13.811.960,17
31.12.2028	13.811.960,17	1.288.039,70	15.100.000	-
İç Verim Oranı	9,2989%			

Sukuk İhraç Kaydı

01/01/2024			
BANKALAR HS.		10.000.000	
FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER HS.			10.000.000
Sukuk İhraçları			

Dönemsonu Muhasebe Kaydı

31/12/2024			
FİNANSMAN GİDERİ		929.890,96	
BANKALAR HS.			100.000,00
FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER HS.			829.890,96
Finansman Gideri			

Yukarıdaki 31.12.2024 tarihli yevmiye kaydı ilgili tüm dönem sonlarında İEMD'ye göre yeniden yapılması gerekecektir. Çalışmanın uzamaması açısından bu muhasebe kayıtları tekrar edilmemiştir. 31.12.2028 tarihine gelindiğinde ise varlığın son dönem kira değeri ödendikten sonra şirketin taahhüt ettiği bedel olan 15.000.000 TL üzerinden geri satın alınması gerekecektir. İlgili muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

31/12/2028		
FİNANSMAN GİDERİ	1.288.039,70	
BANKALAR HS.		100.000,00
FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER HS.		1.188.039,70
Finansman Gideri		
31/12/2028		
FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER HS.	15.000.000	
BANKALAR HS.		15.000.000
Sukuk Bedellerinin Geri Ödenmesi		

4.1.2. Özel Amaçlı Şirket Açısından Sukukun Muhasebeleştirilmesi

ÖAŞ aracılığı ile sukukun ihraç edilmesi durumunda ÖAŞ sadece bir vekil (güvenilir taraf, yediemin) konumundadır. Binanın yasal mülkiyeti ÖAŞ'ye ait olurken, kaynak kuruluşun intifa hakkı elinde kalır. Bu durum dikkate alındığında varlığın satılmasından kaynaklanacak nakit akışları ÖAŞ'nin finansal tablolarında gösterilmemektedir. ÖAŞ sadece vekalet ücretinden ve kendi giderlerinden sorumludur. Temel olarak bina ÖAŞ'ye ait olmasına rağmen bina sukuk yatırımcıları için güvence olarak tutulmaktadır. Bu yüzden varlık, ÖAŞ'nin finansal tablolarında ne varlık olarak yer alır ne de sukuk borç olarak kaydedilir. (Baydoun vd., 2018:148)

4.1.3. Yatırımcılar Açısından Sukukun Muhasebeleştirilmesi

Sukukun dünyada ve Türkiye'de gelişimini açıkladığımız bölümde de belirtildiği üzere son zamanlarda sukuklara yönelik yoğun bir ilgi söz konusudur. Sukuk yatırımcılarının bir işletme olması durumunda, yapılan yatırımlarının muhasebeleştirilmesi gerekir. Herhangi bir işletme sukuk satın aldığı zaman bir finansal varlık edinmiş olacaktır. TFRS 9 uyarınca yapılacak olan muhasebe işlemlerinde finansal varlıkların değerlendirilmesinde yönetimin iş modeli ve nakit akışlarının niteliği göz önünde bulundurularak itfa edilmiş maliyet, GUD farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan veya GUD farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırılması gerekecektir.

a. İtfa Edilmiş Maliyeti İle Ölçüm

Yukarıda finansal varlıkların TFRS-9 kapsamında muhasebeleştirilmesi üzerine yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere finansal varlıklarının ilk kez kayda alınmaları esnasında gerçeğe uygun değerlerinin dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda tüm finansal varlıklar ilk kez muhasebeleştirilmeleri esnasında gerçeğe uygun değerlerine uygun olarak muhasebeleştirileceklerdir. Finansal

varlığın edinimi sırasında katlanılan işlem maliyetleri ise finansal varlığın sınıflandırılmasına göre itfa edilmiş maliyet ve gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan finansal varlıklardaki işlem maliyeti aktifleştirilecek ancak gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan finansal varlıklardaki işlem maliyetleri ise kâr/zararda giderleştirilecektir.

İtfa edilmiş maliyet ile ölçülen finansal varlıklar ilk kez kayda alınacakları zaman gerçeğe uygun değerden muhasebeleştirilip raporlama tarihinde itfa edilmiş maliyet ile ölçülmesi gerekir. Finansal varlıktan sağlanacak olan kâr payı/faiz geliri gibi ilgili döneme ait gelirler kâr/zararda muhasebeleştirilmesi gerekir.

Örnek: XYZ işletmesi ABC özel amaçlı şirketin ihraç etmiş olduğu sukuklardan satın almak istemektedir. 01.01.2024 tarihinde adet fiyatı 1.000 TL olan 500 adet sukuku, nakit akışlarının elde edilmesi amacıyla banka aracılığı ile satın almıştır. İhraç kuruluş tarafından menkul kıymetler 1.500 TL bedelden vade bitiminde geri satın alınacaktır. Sukukun vadesi 5 yıldır. Sukuk yolu ile elde edilen kira getirisi yıllık 5.000 TL'dir.

Tablo 2: İtfa Edilmiş Maliyet Değeri (İEMD) Hesaplaması

	Anapara	Kâr	Nakit Akışları	İEMD
31.12.2024	500.000,00	46.494,55	5.000	541.494,55
31.12.2025	541.494,55	50.353,09	5.000	586.847,64
31.12.2026	586.847,64	54.570,43	5.000	636.418,07
31.12.2027	636.418,07	59.179,94	5.000	690.598,01
31.12.2028	690.598,01	64.401,98	755.000	-
İç Verim Oranı	9,2989%			

Sukuk Yatırımının Yapıldığı Zamandaki Muhasebe Kaydı

01/01/2024			
İTFA EDİLMİŞ MALİYET İLE ÖLÇÜLEN FİN. YATIRIMLAR HS.		500.000,00	
BANKALAR HS			500.000,00

Dönemsonu Muhasebe Kaydı

31/12/2024			
BANKALAR HS.		5.000,00	
İTFA EDİLMİŞ MALİYET İLE ÖLÇÜLEN FİN. YATIRIMLAR HS.		41.494,55	
DİĞER FAALİYETLERDEN ÇEŞİTLİ GELİR VE KAZANÇLAR HS			46.494,55

XYZ işletmesi elinde tutmuş olduğu sukukun vadesi dolana kadar yukarıdaki muhasebe kaydını raporlama tarihinde itfa edilmiş maliyet değerini dikkate alarak muhasebeleştirmeye devam edecektir.

b. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Ölçüm

İşletmelerin iş modeli olarak gerek finansal varlıktan sağlanacak nakit akışların elde edilmesi gerekse ilgili finansal varlığı satması amacıyla elde tutması durumunda finansal varlığı gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak sınıflandırması gerekir. İlgili varlık ilk kez muhasebeleştirildiğinde gerçeğe uygun değerinden kaydedilecek ve raporlama tarihinde ise gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimleri izleyerek bilançoda diğer kapsamlı gelire yansıtacaktır. İlgili finansal varlıktan elde edilecek olan kâr payı ve faiz gelirleri itfa edilmiş maliyet üzerinden hesaplanarak kâr/zararda muhasebeleştirilecektir (Teraman, 2019).

Örnek: XYZ işletmesi ABC özel amaçlı şirketin ihraç etmiş olduğu sukuklardan satın almak istemektedir. 01.01.2024 tarihinde adet fiyatı 1.000 TL olan 500 adet sukuku, nakit akışlarının elde edilmesi ve satılması amacıyla banka aracılığı ile satın almıştır. Sukukun vadesi 5 yıldır. Sukuk yolu ile elde edilen kira getirisi yıllık 5.000 TL'dir.

Sukuk Yatırımının Yapıldığı Zamandaki Muhasebe Kaydı

01/01/2024			
GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN FİN. YATIRIMLAR HS.		500.000,00	
BANKALAR HS			500.000,00

XYZ işletmesinin 01.01.2024 tarihinde satın almış olduğu sukuk sertifikalarının 31.12.2024 tarihindeki değerinin 1.050 TL olduğu varsayıldığında raporlama tarihinde yapması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

31/12/2024		
GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER	25.000,00	
KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN FİN. YATIRIMLAR HS.		
GUD FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRI- LAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KA- ZANÇLAR (KAYIPLAR) HS.		25.000,00

İşletme ilgili sukuk sertifikasını elinde bulundurmaya devam ettiği için dönem sonunda elde edeceği kira getirisini de ilgili raporlama tarihinde aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmesi gerekir.

31/12/2024		
BANKALAR HS.	5.000,00	
DİĞER FAALİYETLERDEN ÇEŞİTLİ GE- LİR VE KAZANÇLAR HS		5.000,00

c. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr/Zarara Yansıtılan Olarak Ölçüm

Bir işletmenin yatırım yaptığı finansal varlığı itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırmadığı zaman ilgili varlık gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan olarak sınıflandırılması gerekir. Burada işletmelerin ilgili finansal varlık üzerinden alım-satım yapmayı amaçlamaları söz konusudur. İşletmenin ilgili finansal varlığı dönem sonunda gerçeğe uygun değerinden ölçerek GUD farkını kâr/zararda muhasebeleştirilmesi gerekir. Ayrıca ilgili finansal varlıktan sağlanan kâr payı veya faiz gelirleri ise yine gelir tablosunda kâr/zarar olarak muhasebeleştirilecektir.

Örnek: XYZ işletmesi ABC özel amaçlı şirketin ihraç etmiş olduğu sukuklardan satın almak istemektedir. 01.01.2024 tarihinde adet fiyatı 1.000 TL olan 500 adet sukuku, alım-satım amacıyla banka aracılığı ile satın almıştır. Sukukun vadesi 5 yıldır. Sukuk yolu ile elde edilen kira getirisi yıllık 5.000 TL'dir.

Sukuk Yatırımının Yapıldığı Zamandaki Muhasebe Kaydı

01/01/2024		
GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KAR/ZARARA YANSITILAN FİN. YATIRIMLAR HS.	500.000,00	
BANKALAR HS		500.000,00

XYZ işletmesinin 01.01.2024 tarihinde satın almış olduğu sukuk sertifikalarının 31.12.2024 tarihindeki değerinin 950 TL olduğu varsayıldığında raporlama tarihinde yapması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

31/12/2024			
NAKİT VE NAKİT BENZERİ VARLIKLAR İLE MENKUL KIYMET YATIRIMLARINA İLİŞKİN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI HS.		25.000,00	
GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KAR/ZARARA YANSITILAN FİN. YATIRIMLAR HS.			25.000,00

İşletme ilgili sukuk sertifikasını elinde bulundurmaya devam ettiği için dönem sonunda elde edeceği kira getirisini de ilgili raporlama tarihinde aşağıdaki gibi muhasebeleşirmesi gerekir.

31/12/2024			
BANKALAR HS.		5.000,00	
DİĞER FAALİYETLERDEN ÇEŞİTLİ GELİR VE KAZANÇLAR HS			5.000,00

5. SONUÇ

Sukuk genellikle geleneksel borç bazlı tahvillere bir alternatif olarak anılır. Sukuk ile geleneksel tahviller arasında benzerlik olmasına rağmen Sukukun bir varlığa, projeye veya herhangi bir ekonomik faaliyete dayalı olmasına karşılık tahvillerin borca dayalı olması bakımından birbirlerinden farklılaşırlar (Ansari, 2018: 178). Esasında bakıldığı zaman tahvil ile sukukun ayrıldığı en önemli noktalardan birisi tahvilin faiz getirisi sağlamasına karşılık sukukun bir varlığa, projeye veya herhangi bir ekonomik faaliyete bağlı olarak kira getirisi sağlamasıdır. Bu da dini hassasiyetleri yüksek olan kesim açısından yatırımlarını değerlendirme noktasında önemli olmaktadır. Ayrıca genel olarak tüm İslami finansal araçlara ve özellikle sukuka hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayanların ilgi gösterdikleri görülmekte ve bu da İslami finansal araçlara olan rağbetin giderek arttığını göstermektedir.

Çalışmada da belirtildiği üzere sukuk sektörünün hızlı büyümesi ve birçok şirketin sukuk kullanma isteği, Sukuk ihracında muhasebe konusunun incelenmesinin ardındaki motivasyonu sağlamıştır. (Biancone ve Shakhathreh, 2016: 105) Bu nedenle ele alınan bu çalışma öncelikli olarak sukukun tanıtılmasını amaçlamasıyla beraber sukukun tarafları açısından TFRS-9 Finansal Araçlar standardına göre nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Sukukta kaynak kuruluş, özel amaçlı şirket ve yatırımcılar olmak üzere üç taraf söz konusudur. Sukuk ihracının tüm bu tarafları ilgilendiren boyutları

ile muhasebeleştirilmesinin ayrı olarak ele alınması gereklidir. Bu sebeple bu çalışmada İcara Sukuk ihracı yolu ile ihtiyaç duyduğu fonu temin etmeye çalışan bir kaynak kuruluşun, ihtiyaç duyulan fonu yatırımcılardan sağlamak üzere kurulan bir özel amaçlı şirketin ve elindeki parasını yatırıma dönüştürmek suretiyle kazanç elde etmek isteyen işletme düzeyindeki sukuk yatırımcılarının yapması gereken muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aker, Y., & Karavardar, A. (2018, November 3-4) Kira Sertifikası ve Türkiye'deki Kobi'ler İçin Yeni Bir Finansman Modeli Önerisi. *International Congress of Islamic Economy, Finance And Ethics* (p. 50).
- Akpınar, A., & Çetintaş, M. E. (2021). Sukuk Yatırım Sertifikalarının FFMS 33 ve FFMS 34 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 7(1), 72-99.
- Alamad, S. (2019). Technical Analysis of IFRS 9 Application to Sukuk. In: *Financial and Accounting Principles in Islamic Finance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16299-3_10
- Ansari, O. M. (2018). IFRS and the Shari'ah Based Reporting A Conceptual Study. www.aaofi.com
- Arzova, S. B., & Şahin, B. Ş. (2019). Tarımda kira sertifikalarının (sukuk) kullanımı, muhasebeleştirilmesi ve hukuki boyutu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (83), 1-24.
- Ayub, M. (2017). İslami finansı anlamak. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Bank Aljazeera Financial Report, 2022, https://www.bankaljazeera.com/Portals/0/OpenContent/Files/604/BAJ_FS_2022_-_English.pdf
- Baydoun, N., Sulaiman, M., Willett, R. J., & Ibrahim, S. (2018). *Principles of Islamic Accounting*. John Wiley & Sons.
- Biancone, P. P., & Shakhathreh, M. Z. (2016). Accounting Issues in Sukuk Issuance. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2(3), 95-108.
- Büyükkakın, F., & Önyılmaz, O. (2012). Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7), 1-16.
- Çebi, A., & Ünkaya, G. (2018). Finansman modeli olarak murabaha sukuk: Türkiye'deki uygulaması ve muhasebeleştirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10 (4), 9-23.
- Dubai Islamic Bank Financial Report 2022, https://www.dib.ae/docs/default-source/financial-reports/dib_fs_e_25_01_2023.pdf?sfvrsn=2811d886_4
- Durmuş, A. (2010). Modern bir finansal araç olarak sukûk ve fikhî açıdan tahlîli. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 141-156.
- FFMS 3, Mudârebe Finansmanı, <https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/FFMS/FFMS%203%20-%20Mudârebe%20Finansmanı.pdf>
- Güçlü, F. (2019). AAOIFI Faizsiz Finans Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu Mevzuatında Sukuk Düzenlemeleri, *Business and Organization Research (International Conference)*, 4-6 Eylül 2019.
- IASB Report (2016). Outreach on Shariah-Compliant Instruments and Transactions, Issues in the application of IFRS 9 to Islamic Finance: A paper prepared by the IASB Staff, <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/groups/islamic-finance-consultative-group/issues-in-the-application-of-ifrs-9-to-islamic-finance.pdf>
- International Islamic Financial Market-IIFM, (2023). Sukuk Report: A Comprehensive Study of The Global Sukuk Market. <https://www.iifm.net/frontend/general-documents/f0a12d4a6880f8e3bc23a23a03baa8e61693983390.pdf>
- İçelloğlu, C. Ş. (2019). Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Sukuk: S&P Sukuk Endeksi Ve Geleneksel Tahvil Endeksi Üzerine Bir Uygulama. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 43-62.
- Kılıncı, Y. (2021). Murabaha İşlemlerinin Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesinin TMS/IFRS'ler Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi. *Alanya Akademik Bakış*, 5(3), 1213-1229.
- Kısacık, H. (2021). Katılım Finans Ürünleri Ve Muhasebe Süreçleri. İstanbul. TKBB Yayınları, Yayın, (18).

- Lahsasna, A., Hassan, K. M., & Ahmad, R. (2018). *Forward lease Sukuk in Islamic capital markets. Structure and Governing Rules*. Palgrave Macmillan.
- Morshed, A. (2020). Applying IFRS9 with Sukuk by IFRS's Compliant Firms. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 6(3), 318-335. <https://doi.org/10.25272/ijisef.806932>
- Orhan, B. (2018). Sukukun Yapısı ve İşleyişinin Analizi. *Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 1-20.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Sukuk ve Türkiye'de sukukun uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(19), 751-772.
- Ramirez, J. (2015). *Accounting for derivatives: advanced hedging under IFRS 9 (Second Edition)*. John Wiley & Sons.
- Schoon, N. (2016). *Modern Islamic Banking: Products and Processes in Practice*. John Wiley & Sons.
- Sevinç, E. (2013). Sukuklardan Oluşan Eşit Ağırlıklandırılmış Portföy ile Türkiye'de İhraç Edilmiş Eurobondlardan Oluşan Eşit Ağırlıklandırılmış Portföyün Riske Maruz Değerinin Karşılaştırması. *Bankacılar Dergisi*, 86, 78-100.
- Shafii, Z., & Abdul Rahman, A. R. (2016). Issues on the application of IFRS9 and fair value measurement for Islamic financial instruments. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 7(3), 202-214.
- Siswanto, D. (2018). Sharia accounting standard for Sukuk (Islamic Bond) accounting in Indonesia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 9 (3), 434-447.
- Söyler, İ. (2016). *Hkuki ve Mali Boyutlarıyla Sukuk (Kira Sertifikaları)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sümer, G., & Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 296-308.
- Teraman, Ö. (2019). TFRS 9: Finansal Araçlar-Kayda Alma/İlk Muhasebeleştirme- Sınıflandırma - Ölçüm - Sunum vd., <https://www.tnbakademi.com/post/tfrs-9-fi-nansal-araçlar-kayda-alma-i-lk-muhasebeleştirme-sınıflandırma-ölçüm-sunum>.
- TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı
- Ulaş, M. F., & Bayram, K. (2021). İcare Sukuk Sertifikalarının Örnek Olay Üzerinden Değerlendirilmesi: Nakheel Sukuk Örnek Olayı. *İslam Ekonomisi Ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 7(2), 229-254. <https://doi.org/10.54863/jief.916579>
- Yardımcıoğlu, M., Ayırçay, Y., & Çoşkun, S. (2014). İslami finans çerçevesinde menkul kıymetleştirilmiş varlık; Sukuk dünya ve Türkiye piyasası incelemesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 157-174.
- Yatbaz, A. (2020). Faizsiz Finans Muhasebe Standartları: Alternatif mi Tamamlayıcı mı?. <https://islamiktisadi.net/2020/03/02/faizsiz-finans-muhasebe-standartlari-alternatif-mi-tamamlayici-mi/>
- Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (61), 81-100.
- Yılmaz, E., & Gökgez, A. (2015). *Sukuk ve Muhasebesi (Kira Sertifikalarına İlişkin Teori-Mevzuat-Uygulama)*. Ankara: Savaş Yayınevi.